

MAREK BIELECKI

PRAWO DZIECKA PRZEBYWAJĄCEGO POZA DOMEM DO PRAKTYK I POSŁUG RELIGIJNYCH

I. UWAGI OGÓLNE

Aby móc rozpocząć charakterystykę zagadnienia określonego tematem niniejszego opracowania, należy wyjaśnić, jakiego obszaru dotyczyć będą nasze badania. Uwagę skupimy więc na dzieciach przebywających i wychowujących się z różnych przyczyn poza domem¹. Terminu „dziecko” używać będziemy w rozumieniu przepisów powszechnie obowiązujących. Przywołać więc należy głównie unormowania Konwencji o Prawach Dziecka² (KoPD) i kodeksu cywilnego (k.c.)³.

W świetle pierwszego z cytowanych dokumentów „dziecko” oznacza każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletność (art. 1). Wyjątek ów regulowany jest przepisami kodeksu cywilnego w związku z regulacjami kodeksu rodzinnego i opiekuńczego⁴ (k.r.o.) Zgodnie z art. 10 k.c. pełnoletnim jest ten, kto ukończył osiemnaście lat, chyba że zawarł wcześniej małżeństwo, gdyż przepisy k.r.o. uściślają, że sąd opiekuńczy może zezwolić na zawarcie małżeństwa kobiecie, która ukończyła lat szesnaście (art. 10 § 1).

Mgr MAREK BIELECKI – doktorant Katedry Prawa Wyznaniowego w Instytucie Prawa Publicznego WPPKiA KUL; adres do korespondencji: Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin.

¹ Chodzi tu zarówno o dom rodziców naturalnych jak i opiekunów prawnych dziecka.

² Zob. *Konwencja o Prawach Dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r.* (Dz.U. z 1991 r., nr 120, poz. 526).

³ Zob. *Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r., kodeks cywilny* (Dz.U. z 1964 r., nr 16, poz. 93, z późn. zm.).

⁴ Zob. *Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r., kodeks rodzinny i opiekuńczy* (Dz.U. z 1964 r., nr 9, poz. 59 z późn. zm.).

Zatem możemy przyjąć, że kobieta, która po ukończeniu 16. roku życia, a przed 18., zawarła związek małżeński, jest osobą, którą należy traktować jako pełnoletnią i nie zmieni tego nawet fakt jej potencjalnego rozwodu (art. 10 § 2 k. c.).

Pamiętać należy również o tym, że prawodawca polski, mówiąc o dziecku, używa również takich pojęć, jak: nieletni, małoletni, niepełnoletni czy też młodociany⁵. Dlatego też, jeżeli w niniejszym opracowaniu pojawi się któryś z powyższych terminów, zawsze będziemy odnosić go do osoby dziecka.

Pobocznym problemem dla niniejszego opracowania zdaje się fakt wskazania momentu początku istnienia osoby ludzkiej⁶, bowiem praktyki religijne i korzystanie z posług może dotyczyć dzieci o pewnym poziomie rozeznania⁷.

Praktyki religijne winny być zaś utożsamiane z wszelkimi aktami kultu, wykonywanymi zarówno indywidualnie, jak i w zorganizowanej grupie. W doktrynie przez „kult” rozumie się akty zewnętrzne czy to indywidualne, czy społeczne, wynikające z akceptacji jakiejś religii⁸. Jako przykładowe formy wykonywania praktyk religijnych wymienia się m.in.: uczestniczenie w sprawowaniu kultu publicznego, sprawowanie kultu publicznego, podejmowanie innych czynności nakazanych bądź zalecanych przez doktrynę danej wspólnoty religijnej, jak również dokonywanie czynności rytualnych⁹. Ter-

⁵ Młodociany w rozumieniu przepisów ustawy z 26 czerwca 1974 r., *Kodeks Pracy* (Dz.U. z 1974 r., nr 24, poz. 141, z późn. zm.), gdzie w art. 190 ust. 1 stwierdza się, że młodocianym w rozumieniu kodeksu jest osoba, która ukończyła 16 lat, a nie przekroczyła 18 lat. Pojęcie „młodociany” pojawia się również w ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r., *Kodeks karny* (Dz.U. z 1997 r., nr 88, poz. 553, późn. zm.), jednakże tutaj stosuje się go w stosunku do sprawcy, który w chwili popełnienia czynu zabronionego nie ukończył 21 lat i w czasie orzekania w pierwszej instancji 24 lat (art. 115 § 10).

⁶ Przeważająca część doktryny i orzecznictwa wskazuje moment narodzin dziecka, chociaż w ustawie z dnia 6 stycznia 2000 r., *o Rzeczniku Praw Dziecka* (Dz.U. z 2000 r., nr 6, poz. 69), gdzie stwierdza się że dzieckiem jest każda osoba od poczęcia do osiągnięcia pełnoletności (art. 2).

⁷ Wydaje się, że za miarodajny należy przyjąć moment rozpoczęcia przez dziecko edukacji w przedszkolu, bowiem prawodawca uznaje takie dzieci za zdolne do uczestniczenia w zajęciach religii (*Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r., w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych* (Dz.U. z 1992 r., nr 36, poz. 155 z późn. zm.), a zatem na zasadzie analogii, są również zdolne do wykonywania praktyk religijnych i przyjmowania posług.

⁸ Zob. H. M i s z t a l, *Polskie prawo wyznaniowe. Zagadnienia wstępne. Rys historyczny*, Lublin 1996, s. 46.

⁹ Zob. A. M e z g l e w s k i, H. M i s z t a l, P. S t a n i s z, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2006, s. 88.

min *posługi religijne* traktować będziemy zaś jako czynności duszpasterskie, dokonywane przez przedstawicieli Kościołów i związków wyznaniowych, w celu ułatwienia wiernym spełniania aktów ich wiary.

Rozważania zostaną zawężone do osób przebywających poza domem. Przesłanki takiego stanu rzeczy mogą być różne (wypoczynek, konflikt z prawem, choroba). Wchodzić więc będą w grę przypadki przebywania dzieci na obozach, koloniach, w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, schroniskach, jak również w domach poprawczych czy też w szpitalach podczas leczenia. Analizie zostaną poddane gwarancje normatywne, zawarte w aktach prawnych, obowiązujących na terenie RP. Nie będziemy oddzielać unormowań gwarantujących praktyki i posługi religijne z tej racji, że prawodawca zamieszcza je zwykle obok siebie, a wprowadzone rozróżnienia mogłyby zniekształcać jasność wyводу.

II. GWARANCJE NORMATYWNE

Charakteryzując uprawnienia przysługujące dziecku na mocy konstytucji, należy wskazać te unormowania ustawy zasadniczej, które świadczą o tym, że jest ono podmiotem konstytucyjnych praw i wolności. Wydaje się, że kluczowym będzie art. 30 konstytucji, w którym stwierdza się, że przyrodzona i niezbywalna godność stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Poszanowanie zaś tego prawa jest obowiązkiem nałożonym na władze publiczne¹⁰. Poza wszelką wątpliwością wydaje się pozostawać fakt, że dziecko jest podmiotem wyposażonym w godność osoby ludzkiej i cieszy się możliwością korzystania z konstytucyjnych uprawnień, o ile z racji swojego wieku nie jest zdolne do ich realizowania (np. bierne i czynne prawo wyborcze). Nie można więc powiedzieć, że konstytucja stanowi katalog praw osób dorosłych. Kolejne unormowanie, które świadczy o podmiotowości dziecka w interesującym nas zakresie, zawarte jest w art. 37 w związku z art. 34. Prawodawca stwierdza tu, iż kto znajduje się pod władzą Rzeczypospolitej, korzysta z wolności i praw zapewnionych w konstytucji. Władztwo zaś Rzeczypospolitej nad określoną jednostką legitymowane jest posiadaniem

¹⁰ Zob. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.* (Dz.U. z 1997r., nr 78, poz. 483).

przez nią obywatelstwem, które nabywa się przez urodzenie z rodziców będących obywatelami polskimi¹¹. Obywatelstwo jest więc stanem faktycznym i prawnym, niezależnym od wieku osoby. Powyższe unormowania odnoszą się do wszystkich osób bez względu na jakiegokolwiek okoliczności. Ponadto konstytucja zawiera w swej treści przepisy regulujące wolność religijną dziecka, a więc uprawnienie, z którym w ścisłym związku pozostają praktyki i posługi religijne. Konstytucja ustanowiła rzeczoną wolność w art. 48, gdzie stwierdza się, że rodzice w procesie wychowania powinni uwzględniać wolność sumienia i wyznania dziecka oraz jego przekonania w sposób odpowiadający jego dojrzałości. Obok zapewnienia dziecku wolności religijnej ustawa zasadnicza proklamuje to prawo w art. 53 dla każdego człowieka, zaliczając praktyki religijne do gwarancji wolności religijnej. Jednakże szczegółowa analiza owego artykułu może nasuwać pewne wątpliwości. Prawodawca bowiem używa trzech pojęć, które można odnieść do wykonywania praktyk religijnych. W ust. 2, określając zakres wolności religijnej w sensie pozytywnym¹², wymienia oddzielnie „praktykowanie”¹³ i „uprawianie kultu”, choć jak wskazano, możliwość sprawowania kultu zaliczana jest przez doktrynę do jednej z form wykonywania praktyk religijnych. W ustępie 6 prawodawca wprost odwołuje się do terminu „praktyki religijne”, kiedy wspomina, że nikt nie może być zmuszany do uczestniczenia ani do nieuczestniczenia w praktykach religijnych. Nie podejmując polemiki na temat celowości zamieszczenia w ustawie zasadniczej trzech zbliżonych do siebie pojęć, należy stwierdzić, że niewątpliwie zakres owych terminów jest w dużym stopniu ze sobą zbieżny.

Ścisłe z omawianym zagadnieniem związane jest orzeczenie Sądu Najwyższego, które co prawda zostało wydane, kiedy obowiązywała stara konstytu-

¹¹ Ustawa z dnia 15 lutego 1962 r., *o obywatelstwie polskim* w art. 4 ust. 2, stanowi ponadto, że dziecko nabywa obywatelstwo polskie, gdy jedno z rodziców jest obywatelem polskim, a drugie jest nieznanе bądź nieokreślone jest jego obywatelstwo lub nie posiada żadnego obywatelstwa (Dz.U. z 2000 r., nr 28, poz. 353).

¹² Zgodnie z art. 53 ust. 2, wolność religii obejmuje wolność wyznawania lub przyjmowania religii według własnego wyboru oraz uzewnętrzniania indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie, swojej religii przez *u p r a w i a n i e k u l t u*, modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, *p r a k t y k o w a n i e* i nauczanie. Wolność religii obejmuje także posiadanie świątyń i innych miejsc kultu w zależności od potrzeb ludzi wierzących oraz prawo osób do korzystania z pomocy religijnej tam, gdzie się znajdują.

¹³ Według niektórych przedstawicieli doktryny termin „praktykowanie”, ma szerszy zasięg niż „wykonywanie praktyk religijnych”, chociaż autorzy nie wyjaśniają, na czym owe różnice mają polegać, por. *M e z g l e w s k i, M i s z t a l, S t a n i s z*, dz. cyt., s. 89.

cja, ale w dalszym ciągu zachowuje swą aktualność. W orzeczeniu tym Sąd Najwyższy stwierdził, że czyny polegające na naruszeniu norm karnych sprzecznych z normą konstytucyjną, uniemożliwiających swobodne wykonywanie praktyk religijnych w zakresie poręczanej przez Konstytucję wszystkim obywatelom wolności sumienia i wyznania, jako stanowiące wyraz usprawiedliwionego nieposłuszeństwa wobec prawa, nie mogą być traktowane jako przestępstwo¹⁴. Sąd Najwyższy posłużył się terminologią obowiązującą na gruncie konstytucji z 1952 r., gdzie w art. 81 p.1. znalazło się stwierdzenie, że Polska Rzeczpospolita Ludowa zapewnia obywatelom wolność sumienia i wyznania¹⁵. W porównaniu z obowiązującą ustawą zasadniczą występują więc pewne różnice. Po pierwsze, proklamowana wolność przysługuje obywatelom, a nie, jak obecnie, każdemu człowiekowi. Ta zmiana niesie za sobą istotne konsekwencje zarówno dla zakresu przedmiotowego, jak i podmiotowego owego uprawnienia. Zaliczenie wolności sumienia i wyznania do kategorii praw obywatelskich zawęży krąg uprawnionych podmiotów jedynie do obywateli państwa polskiego. Wyłącza się więc zarówno „nieobywateli” jak i „bezpaństwowców”. Ponadto prawa obywatelskie w odróżnieniu od praw człowieka, są reglamentowane przez władzę państwową, a podstawą ich nie jest godność osoby ludzkiej, lecz wola prawodawcy. Pozwala mu to dowolnie kształtować ich treść niezależnie od jakichkolwiek czynników¹⁶. Cytowane orzeczenie wskazuje również, że prawodawca zalicza możliwość wykonywania praktyk religijnych do gwarancji wolności sumienia i wyznania, którą należy utożsamiać z wolnością religijną. Wreszcie należy stwierdzić, że Sąd Najwyższy bardzo wysoko ceni ową wolność, depenalizując zachowania, które naruszałyby normy karne zabraniające wykonywania praktyk religijnych.

Asumpt dla regulacji zawartych w konstytucji, proklamujących wolność religijną dziecka, został zawarty w Konwencji o Prawach Dziecka, gdzie prawodawca stwierdził, że Państwa-Strony mają obowiązek respektowania prawa dziecka do swobody myśli, sumienia i wyznania¹⁷. Wprawdzie nie znalazły się tu bezpośrednie gwarancje wykonywania praktyk czy korzystania z posług religijnych, jednakże sama proklamacja zasady wolności religijnej

¹⁴ Zob. Wyrok Sądu Najwyższego-Izba Karne z dnia 10 listopada 1995 r. (II KRN 137/95, OSNKW 1996/1-2, poz. 13).

¹⁵ Zob. Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z 22 lipca 1952 r. (Dz.U. z 1976 r., nr 7, poz. 36, z późn. zm.).

¹⁶ Por. M i s z t a l, dz. cyt., s. 216-218.

¹⁷ Zob. art. 14 ust. 1, KoPD.

jest podstawą powoływania się przez korzystających z praktyk czy posług na wyżej wymienione unormowania.

Pozostając przy obowiązujących standardach prawa międzynarodowego, należy przywołać regulacje zawarte w dwóch genewskich konwencjach: o ochronie ofiar wojny¹⁸ i w sprawie statusu uchodźców¹⁹. Co prawda oba dokumenty nie odnoszą się wprost do osoby dziecka, jednak ich treści zawierają interesujące nas gwarancje, z których dzieci również mogą korzystać.

W konwencji dotyczącej ofiar wojny przedmioty potrzebne do wykonywania praktyk religijnych doczekały się analogicznej ochrony, jak lekarstwa, materiały sanitarne, żywność, odzież czy też środki wzmacniające (art. 23). Wydaje się, że strony podpisujące konwencję chciały dowartościować elementy duchowe, symbolizowane przez praktyki religijne, które są równie ważne dla rozwoju jednostki, jak dobra doczesne. Potwierdzenie powyższych gwarancji zostało zawarte w art. 38, gdzie obok praktyk religijnych zapewniono podbitej ludności możliwość korzystania z opieki duchownych swojego wyznania (a więc z posług religijnych).

Konwencja w sprawie statusu uchodźców zapewnia tej kategorii osób wolność wykonywania praktyk religijnych i możliwość wychowywania religijnego dzieci na analogicznych zasadach, jak obywatelom (art. 4).

Unormowania o charakterze ogólnym zostały zawarte w ustawie o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, gdzie zapewnia się osobom przebywającym w zakładach służby zdrowia i opieki społecznej oraz dzieciom i młodzieży na krajowych koloniach i obozach, jak również przebywającym w zakładach karnych, poprawczych i wychowawczych oraz aresztach śledczych, ośrodkach przystosowania społecznego i schroniskach dla nieletnich prawo do wyznawania i uczestniczenia w czynnościach i obrzędach religijnych oraz do wypełniania obowiązków religijnych i obchodzenia świąt²⁰. Sposób realizacji powyższych uprawnień miał zostać określony w odrębnych ustawach.

Wraz z ustawą o gwarancjach wolności sumienia i wyznania została wydana ustawa o stosunku państwa do Kościoła katolickiego w RP. Oba akty normatywne mają tę samą datę ogłoszenia (17 maja 1989 r.). W ustawie o stosunku do Kościoła katolickiego znalazły się również gwarancje zapewniające

¹⁸ Zob. *Konwencja genewska o ochronie osób cywilnych podczas wojny z 12 sierpnia 1949 r.* (Dz.U. z 1956 r., nr 38, poz. 171).

¹⁹ Zob. *Konwencja dotycząca statusu uchodźców, sporządzona w Genewie 28 lipca 1951 r.*, (Dz.U. z 1991 r., nr 119, poz. 515).

²⁰ Zob. art. 4 ust. 2 i 3, w związku z art. 2 ust. 2 ustawy z 17 maja 1989 r., *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania* (Dz.U. z 1989 r., nr 29, poz., 155, z późn. zm.).

dzieciom możliwość korzystania z praktyk i posług religijnych, które następnie zostały rozciągnięte na inne Kościoły i związki wyznaniowe. W zasadzie gwarancje zawarte we wszystkich ustawach regulujących sytuację prawną poszczególnych Kościołów i związków wyznaniowych są ze sobą zbieżne i można wyróżnić w nich wspólne elementy. Zgodnie z tymi regulacjami zapewnia się należącym do poszczególnych Kościołów dzieciom, które przebywają w zakładach opiekuńczych i wychowawczych, sanatoriach, prewentiariach i szpitalach, a także korzystającym ze zorganizowanych form wypoczynku, prawo do uczestniczenia w nabożeństwach, nauczaniu religii, a także do udziału w wykonywaniu praktyk religijnych²¹. W stosunku do wyznań, które nie mają uregulowanych w swoim ustawodawstwie powyższych kwestii, zastosowanie mają przepisy ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania.

Dzieci należące do Kościoła katolickiego mogą swe uprawnienia wywodzić również z treści obowiązującego konkordatu, w którym zapewnia się, że dzieci i młodzież przebywająca na koloniach i obozach oraz korzystająca z innych form zbiorowego wypoczynku ma zapewnioną możliwość wykonywania praktyk religijnych, a w szczególności uczestniczenia we mszy św. w niedziele i święta²². W konkordacie znalazła się również gwarancja wy-

²¹ Zob. art. 30 ust. 3 ustawy z 17 maja 1989 r., *o stosunku państwa do Kościoła katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. z 1989 r., nr 29, poz., 154, z późn. zm.); art. 26 ust. 2 ustawy z 4 lipca 1991 r., *o stosunku państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego* (Dz.U. z 1991 r., nr 66, poz. 287, z późn. zm.); art. 21 ustawy z dnia 13 maja 1994 r., *o stosunku państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. z 1994 r., nr 73, poz. 323, z późn. zm.); art. 16 ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r., *o stosunku Państwa do Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. z 1995 r., nr 97, poz. 482, z późn. zm.); art. 16 ustawy z dnia 20 lutego 1997 r., *o stosunku Państwa do Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. z 1997 r., nr 41, poz. 253, z późn. zm.); art. 15 ustawy z dnia 20 lutego 1997 r., *o stosunku państwa do Kościoła Katolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. z 1997 r., nr 41, poz. 252, z późn. zm.); art. 19 ustawy z dnia 20 lutego 1997 r., *o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. z 1997 r., nr 41, poz. 254, z późn. zm.); art. 18 ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r., *o stosunku państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. z 1995 r., nr 97, poz. 481, z późn. zm.); art. 18 ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r., *o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej polskiej* (Dz.U. z 1995 r., nr 97, poz. 480, z późn. zm.); art. 19 ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r., *o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. z 1995 r., nr 97, poz. 479, z późn. zm.); art. 12 ustawy z dnia 13 maja 1994 r., *o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. z 1994 r., nr 73, poz. 324, z późn. zm.).

²² Zob. art. 13 *Konkordatu zawartego 28 lipca 1993 r., między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską, ratyfikowanego 25 marca 1998 r.* (Dz.U. z 1998 r., nr 51, poz. 318).

konywania praktyk religijnych i korzystania z posług religijnych dla osób przebywających w zakładach penitencjarnych, wychowawczych, resocjalizacyjnych oraz opieki zdrowotnej i społecznej. Osobom tym zapewniono w szczególności możliwość uczestniczenia we mszy św. w niedziele i święta oraz w katechizacji i rekolekcjach, a także korzystania z indywidualnych posług religijnych zgodnie z celami pobytu tych osób w wyżej wskazanych zakładach²³.

Uszczegółowienie norm zawartych w ustawach określających sytuację prawną poszczególnych Kościołów i związków wyznaniowych, w materii posług i praktyk religijnych nastąpiło w aktach wykonawczych²⁴.

²³ Tamże, art. 17.

²⁴ Zob. Zarządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 3 lipca 1992 r., w sprawie warunków zapewnienia praktyk religijnych dzieciom i młodzieży przebywającym w zakładach wychowawczych i opiekuńczych oraz na obozach i koloniach (M.P. z 1992 r., nr 25, poz. 181); Zarządzenie Ministra Edukacji Narodowej oraz Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 28 listopada 1995 r., w sprawie warunków zapewnienia prawa wykonywania praktyk religijnych i uczestniczenia w nauczaniu religii dzieciom i młodzieży wyznania ewangelicko-augsburskiego przebywającym w zakładach opiekuńczych i wychowawczych, sanatoriach, prewentoriach i szpitalach (M.P. z 1995 r., nr 66, poz. 743); Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej oraz Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 14 października 1996 r., w sprawie zasad organizowania nabożeństw, katechizacji i wykonywania innych praktyk religijnych właściwych dla wyznania polskokatolickiego dzieciom i młodzieży przebywającym w zakładach wychowawczych i opiekuńczych, w sanatoriach, prewentoriach i szpitalach oraz korzystającym z zorganizowanego wypoczynku (Dz.U. z 1996 r., nr 41, poz. 253); Rozporządzenie Ministrów Zdrowia, Edukacji Narodowej oraz Sprawiedliwości z dnia 4 kwietnia 2000 r., w sprawie zasad wykonywania praktyk religijnych właściwych dla wyznania adwentystycznego (Dz.U. z 2000 r., nr 31, poz. 391); Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej oraz Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 14 października 1996 r., w sprawie zasad organizowania nabożeństw i katechizacji oraz wykonywania innych praktyk religijnych właściwych dla wyznania baptystycznego dzieciom i młodzieży przebywającym w zakładach wychowawczych i opiekuńczych, w sanatoriach, prewentoriach i szpitalach oraz korzystających z zorganizowanych form wypoczynku (Dz.U. z 1996 r., nr 135, poz. 631); Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej oraz Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 14 października 1996 r., w sprawie zasad organizowania nauczania kościelnego, nabożeństw i wykonywania innych praktyk religijnych właściwych dla wyznania ewangelicko-metodystycznego dzieciom i młodzieży przebywającym w zakładach wychowawczych i opiekuńczych, w sanatoriach, prewentoriach i szpitalach oraz korzystających z zorganizowanego wypoczynku (Dz.U. z 1996 r., nr 135, poz. 630); Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej oraz Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 2 października 1997 r. w sprawie szczegółowych zasad organizowania nauczania kościelnego, nabożeństw i wykonywania innych praktyk religijnych właściwych dla wyznania zielonościwkowego dzieciom i młodzieży przebywającym w zakładach opiekuńczych i wychowawczych, w sanatoriach, prewentoriach i szpitalach oraz korzystającym z zorganizowanego odpoczynku (Dz.U. z 1997 r., nr 128, poz. 832).

Zgodnie z tymi unormowaniami dla wszystkich dzieci, które przebywają w sanatoriach, prewentoriach, szpitalach, domach opieki społecznej, zakładach poprawczych, schroniskach dla nieletnich, a także korzystają z różnych form wypoczynku, zapewniona została możliwość wykonywania praktyk religijnych niezależnie od wyznania. Dzieci, które znajdują się w wyszczególnionych miejscach, mają prawo do uczestniczenia w nabożeństwach religijnych w czasie i miejscu właściwym dla swojego wyznania. Korzystanie z prawa do wolności religijnej tych dzieci wyraża się również w możliwości spotykania się z osobami duchownymi oraz świeckimi właściwymi dla ich wyznania. Placówka, w której przebywają dzieci, ma również obowiązek umożliwić im udział w rekolekcjach bądź praktykach o podobnym charakterze. W pomieszczeniach, w których przebywają dzieci, mogą być umieszczone symbole religijne, odpowiednie dla wyznawanej religii. W aktach wykonawczych podkreślano również, że decyzję o uczestniczeniu bądź nie w wyżej wymienionych praktykach religijnych, podejmowane są na życzenie rodziców bądź samych uczniów, jeżeli uczęszczają do szkół ponadgimnazjalnych. Żadne dziecko nie może być również obiektem nietolerancji czy też dyskryminacji z powodu uczestniczenia w praktykach religijnych²⁵.

Do pozostałych wyznań należy stosować przepisy zarządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 3 lipca 1992 r. w sprawie warunków zapewnienia praktyk religijnych dzieciom i młodzieży przebywającym w zakładach wychowawczych i opiekuńczych oraz na obozach i koloniach, które zostało wydane jako akt wykonawczy do ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania.

Powyższe gwarancje zawarte w ustawach indywidualnych, jak również w wydanych na ich podstawie aktach wykonawczych, potwierdzają prawo dziecka do wolności religijnej, wypływającą z samego faktu przynależenia do konkretnego Kościoła lub związku wyznaniowego, a nie, jak w przypadku konstytucji czy KoPD, z posiadanej godności osoby ludzkiej.

Zapewnienie możliwości korzystania z interesujących nas uprawnień zostało zawarte w ustawie o pomocy społecznej, gdzie stwierdza się, że placówka opiekuńczo-wychowawcza zapewnia dziecku całodobową, ciągłą lub okresową całodzienną opiekę i wychowanie oraz zaspokaja jego niezbędne potrzeby, w tym potrzeby religijne²⁶.

²⁵ Tamże.

²⁶ Zob. art. 33 L ustawy z dnia 29 listopada 1998 r., o pomocy społecznej (Dz.U. z 1998 r., nr 64, poz. 414, z późn. zm.).

Z dość specyficzną sytuacją mamy do czynienia, kiedy nieletni wchodzi w konflikt z prawem i istnieje potrzeba umieszczenia go w miejscu, w którym będzie oczekiwał na orzeczenie sądu, bądź zostanie poddany procesowi resocjalizacji. Prawodawca również w takich wypadkach przewidział możliwość realizowania prawa dziecka do wolności religijnej poprzez wykonywanie praktyk religijnych na określonych warunkach.

Dość obszerną regulację zawiera ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Wedle jej unormowań nieletni ma prawo do wykonywania praktyk religijnych i korzystania z posług religijnych oraz bezpośredniego uczestniczenia w nabożeństwach odprawianych w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich. W dni świąteczne nieletni ma prawo do słuchania nabożeństw transmitowanych przez środki masowego przekazu, a także do posiadania przedmiotów kultu. Ustawa ta przewiduje również prawo do uczestniczenia przez nieletniego w zajęciach religii w prowadzonych placówkach, zakładach i schroniskach. Nieletni ma również prawo do uczestniczenia w działalności społecznej lub charytatywnej Kościoła lub innego związku wyznaniowego. Wolność religijna przejawia się również w prawie do indywidualnych spotkań z duchownymi danego Kościoła lub związku wyznaniowego. Duchowni ci mogą odwiedzać nieletnich w pomieszczeniach, w których ci przebywają. Miejsce, sposób i czas uczestniczenia w religii i organizowania innych form życia religijnego dyrektor zakładu lub schroniska ustala z kapłanem. Przy korzystaniu z własnych praw nieletni powinien jednak pamiętać, że nie można naruszać zasad tolerancji ani zakłócać ustalonego porządku w zakładzie dla nieletnich bądź w schronisku²⁷.

Powyższe zagadnienie uregulowane jest również w rozporządzeniu w sprawie rodzajów i organizacji zakładów poprawczych, w którym stwierdza się, że wychowanek ma prawo do wykonywania praktyk i korzystania z posług religijnych²⁸. Wychowankom przebywającym w zakładzie umożliwia się, w myśl rozporządzenia, wykonywanie praktyk religijnych oraz posiadanie przedmiotów niezbędnych do ich sprawowania. Umożliwia się im także korzystanie z posług religijnych udzielanych przez kapelana lub innego kanonicznie uprawnionego przedstawiciela Kościoła lub wyznania²⁹. Analogiczne

²⁷ Zob. art. 66 a ustawy z dnia 26 października 1982 r., o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. z 1982 r., nr 35, poz. 228, z późn. zm.).

²⁸ Zob. § 24 ust. 6 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 maja 1997 r., w sprawie rodzajów i organizacji zakładów poprawczych oraz zasad pobytu w nich nieletnich (Dz.U. z 1997 r., nr 58, poz. 361).

²⁹ Tamże, § 39, ust. 1.

do powyższych regulacje zawiera rozporządzenie o schroniskach dla nieletnich³⁰.

Pewne uszczegółowienia zasad przebywania młodzieży w schroniskach i zakładach poprawczych zawiera rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 14 września 2001 r.³¹, w którym określone są zasady organizowania praktyk i posług duszpasterskich dla osób nieletnich przebywających w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich. W myśl powyższych unormowań uczestniczenie nieletnich w lekcjach religii i korzystanie z posług religijnych w zakładzie (zakład poprawczy i schronisko) odbywa się zgodnie z wolą rodziców, opiekunów prawnych bądź z uwzględnieniem woli nieletniego³². Wyrażenie woli ma być złożone w najprostszej formie. Chodzi tu więc o jej słowne wyrażenie bądź, jeżeli chodzi o nieletniego, faktyczne uczestnictwo w praktykach religijnych. Sama konstrukcja zaprezentowanego unormowania może budzić pewne wątpliwości, bowiem podmiotem uprawnionym do wyrażania zgody na uczestniczenie w praktykach religijnych są rodzice bądź sami nieletni. Nie podaje się jednak bliższych informacji określających, od kiedy sami niepełnoletni mogą decydować w powyższych kwestiach; czy jest to moment osiągnięcia pewnego wieku, czy może uzależnione jest to od stanu faktycznego, np. ukończenia danego typu szkoły. Może się bowiem zdarzyć, że zajdzie sprzeczność między wolą rodziców a wolą dziecka. Wydaje się, że można w tym przypadku posłużyć się unormowaniami zawartymi w ustawie o systemie oświaty³³, gdzie w art. 12 stwierdza się, że publiczne przedszkola, szkoły podstawowe i gimnazja organizują naukę religii na życzenie rodziców, publiczne szkoły ponadgimnazjalne na życzenie rodziców bądź samych uczniów, po osiągnięciu pełnoletności o pobieraniu nauki religii decydują uczniowie. Jeżeli odnieść te regulacje do charakteryzowanego rozporządzenia, to należy stwierdzić, że nieletni sami mogą decydować o uczęszczaniu na wyżej wymienione zajęcia w momencie ukończenia szkoły ponadgimnazjalnej. Jeżeli zaś nie uczęszczają do szkoły, to należałoby przyjąć, że powinien

³⁰ Zob. § 16 ust. 6 i § 28 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 1997 r., w sprawie rodzajów i organizacji schronisk dla nieletnich oraz zasad pobytu w nich nieletnich (Dz.U. z 1997 r., nr 58, poz. 362).

³¹ Zob. Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 września 2001 r., w sprawie szczegółowych zasad uczestniczenia w lekcjach religii i praktykach religijnych, korzystania z posług religijnych i organizacji pracy duszpasterskiej w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich (Dz.U. z 2001 r., nr 106, poz. 1157).

³² Tamże, § 2 ust. 1.

³³ Zob. Ustawa z dnia 7 września 1991 r., o systemie oświaty (Dz.U. z 1996 r., nr 67, poz. 329).

decydować moment, w którym zainteresowana osoba osiągnie wiek odpowiadający momentowi ukończenia szkoły ponadgimnazjalnej (16 lat).

Niewątpliwie w powyższym rozporządzeniu, jak również w ustawie o systemie oświaty, ustawodawca dopuścił się pewnego niedopatrzenia, nie wskazując, jak należałoby postąpić w przypadku, gdyby zaistniała niezgodność między oświadczeniami dziecka a jego rodziców bądź opiekunów prawnych. Wydaje się, że w skrajnych przypadkach nie można byłoby wykluczyć ingerencji sądu rodzinnego.

Zgodnie z treścią rozporządzenia organizowanie praktyk i posług religijnych pozostaje w gestii dyrektora zakładu, który zawiera stosowną umowę z kapelanem, określającą zakres czynności kapelana, zasady zastępowania go przez inne osoby podczas nieobecności lub w razie potrzeby oraz wskazującą przypadki, kiedy umowa może zostać rozwiązana³⁴. W przypadku rażącego naruszenia przepisów przez kapelana lub osobę zastępującą go, dyrektor może cofnąć tym osobom prawo wstępu na teren zakładu, powiadamiając o tym władze właściwego Kościoła bądź związku wyznaniowego³⁵.

Zamieszczenie tak obszernych gwarancji wykonywania praktyk czy korzystania z posług religijnych w schroniskach i zakładach poprawczych świadczy o tym, że prawodawca dostrzega wielką rolę, jaką odgrywają powyższe kwestie w procesie resocjalizacji. Młody człowiek składa się bowiem zarówno z pierwiastka materialnego, jak i duchowego, a pełny jego rozwój uwarunkowany jest ich ścisłą korelacją.

III. PODSUMOWANIE

Przedmiotem rozważań poczynionych w niniejszym opracowaniu były prawa dziecka przebywającego poza rodziną do praktyk i posług religijnych, które są wyrazem korzystania przez osobę wierzącą z jej prawa do wolności religijnej. Gwarancje zawarte są zarówno w dokumentach międzynarodowych, jak i w prawie polskim. Wynikają one w głównej mierze z przynależności dziecka do konkretnego Kościoła bądź związku wyznaniowego o uregulowa-

³⁴ Zob. § 2 ust. 3 i § 3, rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 września 2001 r., w sprawie szczegółowych zasad uczestniczenia w lekcjach religii i praktykach religijnych...

³⁵ Tamże, § 5 ust. 2.

nej sytuacji prawnej, ale również z faktu posiadania przyrodzonej godności osoby ludzkiej. Niezależnie od przesłanek powodujących przebywanie poza domem, zakres gwarancji jest ze sobą zbieżny. Należy stwierdzić ponadto, że prawodawca zawarł w aktach normatywnych dość szeroki katalog gwarancji i tylko od stosujących prawo w praktyce będzie zależało, czy nie pozostaną one jedynie martwą literą.

LITERATURA

- M i s z t a l H.: Polskie prawo wyznaniowe. Zagadnienia wstępne. Rys historyczny, Lublin 1996.
- M e z g l e w s k i A., M i s z t a l H., S t a n i s z P.: Prawo wyznaniowe, Warszawa 2006.

ŹRÓDŁA

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483).
- Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z 22 lipca 1952 r. (Dz.U. z 1976 r., nr 7, poz. 36, z późn. zm.).
- Konkordat zawarty 28 lipca 1993 r., między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską, ratyfikowany 25 marca 1998 r. (Dz.U. z 1998, nr 51, poz. 318).
- Konwencja dotycząca statusu uchodźców, sporządzona w Genewie 28 lipca 1951 r. (Dz.U. z 1991 r., nr 119, poz. 515).
- Konwencja genewska o ochronie osób cywilnych podczas wojny z 12 sierpnia 1949 r. (Dz.U. z 1956 r., nr 38, poz. 171).
- Konwencja o Prawach Dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. z 1991 r., nr 120, poz. 526).
- Ustawa z 17 maja 1989 r., o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz.U. z 1989 r., nr 29, poz., 155, z późn. zm.).
- Ustawa z 17 maja 1989 r., o stosunku państwa do Kościoła katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1989 r., nr 29, poz., 154, z późn. zm.).
- Ustawa z 26 czerwca 1974 r., Kodeks Pracy (Dz.U. z 1974 r., nr 24, poz. 141, z późn. zm.).
- Ustawa z 4 lipca 1991 r., o stosunku państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego (Dz.U. z 1991 r., nr 66, poz. 287, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 13 maja 1994 r., o stosunku państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1994 r., nr 73, poz. 323, z późn. zm.).

- Ustawa z dnia 13 maja 1994 r., o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1994 r., nr 73, poz. 324, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 15 lutego 1962 r., o obywatelstwie polskim (Dz.U. z 2000 r., nr 28, poz. 353).
- Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r., o stosunku państwa do Kościoła Katolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1997 r., nr 41, poz. 252, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r., o stosunku Państwa do Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1997 r., nr 41, poz. 253, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 20 lutego 1997, o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1997 r., nr 41, poz. 254, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r., kodeks cywilny (Dz.U. z 1964 r., nr 16, poz. 93, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r., kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 1964 r., nr 9, poz. 59, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 26 października 1982 r., o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. z 1982 r., nr 35, poz. 228, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 29 listopada 1998 r., o pomocy społecznej (Dz.U. z 1998 r., nr 64, poz. 414, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r., o stosunku Państwa do Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1995 r., nr 97, poz. 482, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r., o stosunku państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1995 r., nr 97, poz. 481, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r., o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1995 r., nr 97, poz. 480, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r., o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1995 r., nr 97, poz. 479, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r., nr 88, poz. 553, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r., o systemie oświaty (Dz.U. z 1996 r. Nr 67, poz. 329).
- Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r., o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz.U. z 2000 r., nr 6, poz. 69).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej oraz Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 14 października 1996 r., w sprawie zasad organizowania nabożeństw, katechizacji i wykonywania innych praktyk religijnych właściwych dla wyznania polskokatolickiego dzieciom i młodzieży przebywającym w zakładach wychowawczych i opiekuńczych, w sanatoriach, prewentoriach i szpitalach oraz korzystającym z zorganizowanego wypoczynku (Dz.U. z 1996 r., nr 41, poz. 253).

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej oraz Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 14 października 1996 r., w sprawie zasad organizowania nabożeństw i katechizacji oraz wykonywania innych praktyk religijnych właściwych dla wyznania baptystycznego dzieciom i młodzieży przebywającym w zakładach wychowawczych i opiekuńczych, w sanatoriach, prewentoriach i szpitalach oraz korzystających z zorganizowanych form wypoczynku (Dz.U. z 1996 r., nr 135, poz. 631).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej oraz Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 14 października 1996 r., w sprawie zasad organizowania nauczania kościelnego, nabożeństw i wykonywania innych praktyk religijnych właściwych dla wyznania ewangelicko-metodystycznego dzieciom i młodzieży przebywającym w zakładach wychowawczych i opiekuńczych, w sanatoriach, prewentoriach i szpitalach oraz korzystających z zorganizowanego wypoczynku (Dz.U. z 1996 r., nr 135, poz. 630).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej oraz Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 2 października 1997 r. w sprawie szczegółowych zasad organizowania nauczania kościelnego, nabożeństw i wykonywania innych praktyk religijnych, właściwych dla wyznania zielonościwkowego dzieciom i młodzieży przebywającym w zakładach opiekuńczych i wychowawczych, w sanatoriach, prewentoriach i szpitalach oraz korzystającym z zorganizowanego odpoczynku (Dz.U. z 1997 r., nr 128, poz. 832).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r., w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych (Dz.U. z 1992 r., nr 36, poz. 155 z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 września 2001 r., w sprawie szczegółowych zasad uczestniczenia w lekcjach religii i praktykach religijnych, korzystania z posług religijnych i organizacji pracy duszpasterskiej w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich (Dz.U. z 2001 r., nr 106, poz. 1157).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 1997 r., w sprawie rodzajów i organizacji schronisk dla nieletnich oraz zasad pobytu w nich nieletnich (Dz.U. z 1997 r., nr 58, poz. 362).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 maja 1997 r., w sprawie rodzajów i organizacji zakładów poprawczych oraz zasad pobytu w nich nieletnich (Dz.U. z 1997 r., nr 58, poz. 361).
- Rozporządzenie Ministrów Zdrowia, Edukacji Narodowej oraz Sprawiedliwości z dnia 4 kwietnia 2000 r., w sprawie zasad wykonywania praktyk religijnych właściwych dla wyznania adwentystycznego (Dz.U. z 2000 r., nr 31, poz. 391).
- Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 10 listopada 1995 r. (II KRN 137/95, OSNKW 1996/1-2, poz. 13).
- Zarządzenie Ministra Edukacji Narodowej oraz Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 28 listopada 1995 r., w sprawie warunków zapewnienia prawa wykonywania praktyk religijnych i uczestniczenia w nauczaniu religii dzieciom i młodzieży wyznania ewangelicko-augsburskiego, przebywającym w zakładach opiekuńczych i wychowawczych, sanatoriach, prewentoriach i szpitalach (M.P. z 1995 r., nr 66, poz. 743).

Zarządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 3 lipca 1992 r., w sprawie warunków zapewnienia praktyk religijnych dzieciom i młodzieży przebywającym w zakładach wychowawczych i opiekuńczych oraz na obozach i koloniach (M.P. z 1992 r., nr 25, poz. 181).

THE RIGHT OF A CHILD STAYING BEYOND
ITS FAMILY TO RELIGIOUS PRACTICES

S u m m a r y

The subject of the foregoing considerations is the rights of a child staying beyond a family to churchgoing which expresses the right to benefiting from the religious freedom. The guarantees are included in international documents as in the Polish law. They mainly come from the child's membership of a particular church or a religious group with regulated law position. The fact of staying beyond home comes from various circumstances, like illness, recreation or law breaking. However, independently from the reasons of staying beyond home, the range of the guarantees is similar.

Słowa kluczowe: wolność religijna, dziecko, gwarancje, Kościół, związek wyznaniowy.

Key words: religious freedom, child, guarantees, Church, religious group.